

**Oponentský posudek disertační práce Mgr. Františka Záruby
„Hradní kaple v Čechách“.** Ústav pro dějiny umění FF UK 2012
Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc., Dr.h.c.

Třísvazková disertační práce sestává ze dvou svazků abecedně řazených katalogových hesel, věnovaných jednotlivým hradním kaplím, a třetího samostatného svazku, který je úvodem do problematiky studia daného tématu a současně (by měl být) i shrnutím otázek a problémů, na které autor během přípravy katalogu narazil a s nimiž se musel nějakým způsobem vyrovnat. Jádrem práce bezpochyby spočívá ve dvoudílném katalogu téměř 100 lokalit – hradů (vyjímecně i tvrzí) s jejich kaplemi na území Čech, časově datovaných dle autora mezi vrcholný až pozdní středověk. Na první pohled je tedy jasné, že jde o zpracování velkého množství velmi různorodých sídel s primárně pevnostní funkcí, v nichž muselo být nutně místo i pro sakrální prostor typu kaple. Odtud tedy označení “hradní kaple”.

Disertační práce je svým rozsahem nezvykle impozantní a svědčí na první pohled o autorově dlouhodobém zaujetí tématem hradů a jejich kaplí. Vzorem mu byly německé publikace o hradních kaplích z posledních desetiletí (Stevens, Thon – Rudersdorf ad.). Pokud jde o výzkum hradů v Čechách, navazuje zejména na Tomáše Durdíka a SHP SÚRPMO.

Zaměřím se nejprve na katalog, poté na souhrnné stati v samostatném svazku.

Hesla v katalogu mají jednotnou strukturu: na začátku je stručně uvedena lokalita, zasvěcení kaple, její stavební typ, dispozice, datace, stavebník, stav zachování. Poté následují dějiny objektu na základě pramenů a literatury, včetně nových objevů (není mi vždy jasné, zda jsou dílem samotného autora, restaurátora či památkářů - viz např. Bor u Tachova) a nakonec je zařazen stavební rozbor, soustředěný na situování kaple v celku hradu a velmi podrobný popis (vyčerpávající v mnoha směrech) její architektury. Za textem následuje rozsáhlá obrazová dokumentace, jež je často dílem autora - fotografie, půdorysy a řezy, příp. rekonstrukce původního stavu. Autor důsledně uvádí i kaple zaniklé, pokud jsou doloženy v pramenech.

Katalog je s ohledem na široký záběr zkoumaných kaplí velmi obsáhlý, shrnuje kvantum již publikovaných i nových autorských informací. Ke smyslu či vytčenému cíli celé práce se vrátím později, zde jen k metodě užitě v katalogu: jako obvykle bojuji s rozsáhlými zevrubnými popisy architektury (zařazené pod “stavební rozbor”), jejichž smysl mi poněkud uniká: podrobný popis toho, co vidím, je jistě dobrým cvičením pro budoucího historika architektury při jeho studiu, aby se naučil dívat a rozlišovat detaily a prvky, jejich místo a význam v celku stavby. V disertační práci bych ale očekávala poněkud vyšší stupeň – tedy že v rámci popisu bude již jasné, že doktorand pronikl do základní struktury architektonického díla, že tudíž již z popisu je zřejmé nejen jak stavba rostla, ale i způsob architekta (mistrova, stavitele) myšlení, že tedy autor sleduje v popise stavby zákony tektoniky i s ohledem na dobové souvislosti v architektuře, případně že zaujme postoj k starším publikovaným názorům. Pokud se trvá dnes v disertaci na kategorii popisu, pak by z něj mělo být alespoň zřejmé i bez doprovodného obrázku, jak skutečnost vypadá. Když se ale např. u kaple na Bezdězu dočteme, že “.. empora.. je vynášena na hrofité dvouosé arkádě...”, že “..sedile mají trojlaločné ..záklenky, které jsou ve středu vynášeny

jehlanovými konsolami” nebo že “..ostění je rámováno vejcovcem”, tak si pod tím představujeme zcela jiné útvary než jaké v kapli ve skutečnosti jsou. Nešťastné se mi jeví sdělení, že “vertikální členění kaple je vytvořeno klenebními příporami” (s. 14). To, že “v otvoru okna je patrné dražé (*sic!*) pro zasklení” beru jen jako překlep (opakující se i jinde). Ale že “stěna je užší než ostatní příčky”, už ukazuje na zásadní nepochopení rozdílu mezi stěnou a zdí... Zastavuji se u způsobu popisu proto, že je v práci užíván jako základní odborný nástroj, na němž je do značné míry postaven následný výklad díla (architektury). Pokud neodpovídá logice komplexního myšlení středověkého mistra – konkrétně stavitele v mnoha směrech vyjímečné hradní kaple na Bezdězu, je těžké při interpretaci určit-pojmenovat, čím jsou celková koncepce a zvolený sloh jedinečné. Schází mi zde také přesnější určení, co jsou přesně novotvary z oprav počátku 20. století, stylová komparace některých charakteristických originálních článků kromě převzatého odkazu na kružby ve Fürstenkapelle v Marburgu, zamyšlení nad funkcí ochozové tribuny s ohledem na genezi tohoto útvaru, a který názor v literatuře je nosný, který překonán. V lepším případě i vlastní interpretace. To vše by mělo katalogové heslo obsahovat. Takto zůstává stále nepřekonaným text Dobrosłavy Menclové o Bezdězu a jeho kapli, byť neměla k dispozici výsledky dendrochronologie a SHP z roku 1983. /Zastavila jsem se u hradní kaple na Bezdězu, protože je na začátku katalogu a zarazily mne některé výše uvedené nesrovnalosti v popisu. /

Důkladnost zpracování jednotlivých hesel kolísá podle toho, jak se které stavbě autor věnoval v rámci svého bádání, jehož výsledky publikoval. Propracovanější popis a zajímavé postřehy tak uvádí např. u hesla kaple Všech svatých při knížecím a královském paláci Pražského hradu (k tomu jen poznámka, že na Vratislavském prospektu není podle mne zobrazena kaple Všech svatých, ale západní průčelí basiliky sv. Jiří) nebo u hesla kaple Vlašského dvora v Kutné Hoře.

V případě Horšovského Týna mi schází (aspoň pokus o..) vysvětlení funkce dvou svatyní v rámci jednoho biskupského hradu (tzv. kostela a kaple).

Karlštejn - snad nejfrekventovanější z hradů v medievistické středoevropské literatuře - je sice z pochopitelných důvodů v katalogu zařazen, ale pouze za cenu toho, že se tu poněkud nadbytečně objevují přepisy již mnohokrát publikovaných pramenů, nálezů a závěrů z předchozí literatury. Je ale zároveň pěkným příkladem hradu, jehož dispozice včetně sakrálních prostor přes veškerou snahu mnoha badatelů vypadávají ze zavedených škatulek typologie hradní architektury i “hradních kaplí”. Jinými slovy- k jejich významu a smyslu se nedojde sebelepším popisem a stavebním rozborem, pokud se nevezmou v úvahu veškeré (proměnlivé) důvody a okolnosti jejich vzniku včetně různých fází jejich výzdoby - tedy funkce hradu i kaplí. Což se nutně projevilo i zde.

U Točnicku je navržené umístění kaple v jižním křídle tzv. purkrabského paláce, logické vzhledem k nálezu zlomků v záspy tamější klenby. Pro horní královský palác nutnou soukromou královskou kapli či oratoř autor nebere v úvahu?

Křivoklát – nenašla jsem komentář k recentnímu názoru o nepravděpodobnosti lokace starší raněgotické kaple v místě kaple současné. (A *propos* visutý svorník v kapli: je tak zván proto, že visí, ne že by byl vysunutý - není tudíž vysutý).

I přes mé víceméně nahodilé připomínky je třeba uznat, že katalog představuje účtyhodný kus práce. Kvantita však převažuje nad kvalitou. Je škoda, že jistá

nepozornost, občas nedomyšlenost či překotnost devalvují kvanta shromážděných údajů. Bud' to měl být výběr staveb zúžen nebo doba vypracování a kontroly textů v katalogu prodloužena. To však lze napravit při případném budoucím publikování.

Úvodní (či závěrečný?) díl disertační práce přibližuje zvolenou metodu, přehled bádání a vyrovnává se s některými otázkami, které se k tématu hradních kaplí daného období a teritoria váží. Autor člení imaginární chronologický vývoj kaplí po etapách od raně středověkých hradů přes hradní kaple panovníka a biskupů ve 12. a 13. století až ke kaplím královským a šlechtickým v pozdním středověku, přičemž každou etapu prokládá exkursem směrem do zahraničí k modelovému prostředí římských králů a císařů nebo francouzského dvora s emblematickou palácovou (nikoli hradní!) kaplí Sainte-Chapelle. Exkursy se mi jeví jako nadbytečné – pokud nejsou uvedené příklady vztahovány ke konkrétním českým stavbám (jak je inspirovaly a proč nebo zda vůbec a jak), tak je tu předveden pouze výtah z probrané literatury, což je pro autora nevděčná pozice: literatura k uvedeným zahraničním příkladům je enormní a namátkový výběr z ní vede ke zbytečným nepřesnostem.

Jak sám autor v závěrečném resumé sděluje, bylo jedním z hlavních úkolů práce vytvořit typologii hradních kaplí, tedy typologii “vztahu objektu kaple k hradnímu areálu”. Toto kritérium, převzaté očividně z německé literatury vidím jako hlavní úskalí práce. Chápu, že německá důkladnost a snaha uspořádat množství materiálu do přesných přihrádek vede k lepšímu přehledu a dobrému pocitu, že chaos lze zvládnout a tabulkami se lze dobrat chvályhodných výsledků, ale smysl takto vytvořených kategorií mi uniká. Jak mi napomůže k pochopení hradní architektury včetně kaple vypreparovaná řada variant typů kaplí a,b,c,d...? A co to znamená, že má kaple “vztah” k “hradnímu areálu”? Možná, že kdyby se zkoumala spíše funkce kaple a z toho plynoucí umístění, dispozice a její vztah k hradnímu provozu, tak by se dalo vykročit z uměle vytvořených kategorií k reálnějšímu obrazu velmi členitého a proměnlivého provozu na hradech (a v palácích!) podle postavení stavebníka, jeho začlenění do té které konkrétní společnosti a jeho záměrech-reprezentaci; začali bychom pátrat po vztahu kaple a soukromé oratoře, tedy po různých druzích sakrálních prostor v rámci jednoho sídla (“hradního areálu”) a z toho vyplývající podoby a zvolené složitosti architektury (i jejího slohu). Francouzská castelologie rozlišuje tradičně dva základní typy “hradních kaplí”: nezávislé a závislé (*indépendentes et dépendentes*), neboli samostatně stojící a včleněné nějakým způsobem do dispozice sídla, propojené bezprostředně s jeho interiéry. Dále už se nejde po formálních typech, ale po funkci svatyně.

Pokud jde o další hlavní úkol práce, který si autor vytýčil, tedy “sledování forem fundace a nadání kaplí” (cituji závěrečné resumé), jeví se mi to spíše jako úkol pro historiky, kteří se tím ostatně v rámci svých specializovaných studií již zabývají.

Doktorand ve své disertační práci nicméně dostal úkol, který mu metodicky velmi tradiční zadání nabídlo a nezbývá než doufat, že v dalším bádání tento stín překročí.

Doporučuji proto práci k obhajobě.

PhDr. Klára Benešová, CSc.

V Praze dne 25. 8. 2013